

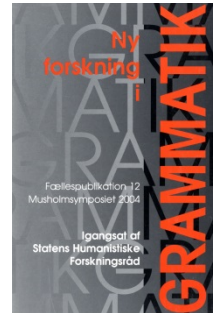
Ny Forskning i Grammatik

Titel: *Hvad siger du? ~ Che hai detto?*

Forfatter: Bente Lihn Jensen

Kilde: K. Boye, L. Heltoft, A. Jensen, E. Skaftø Jensen, R. Therkelsen (red.).
Ny Forskning i Grammatik 12, 2005, s. 139-158

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>



© Forfatterne og Institut for Sprog og Kultur, RUC/Institut for Sprog og Kommunikation, SDU 2005

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Hvad siger du? ~ Che hai detto?

Bente Lihn Jensen, CBS

1. Indledning

Når en dansker stiller spørgsmålet: *Hvad siger du?*, og en italiener i den tilsvarende situation vælger *Che hai detto?*, som tilfældet er i det med ¹ mærkede verbal i de viste eksempler (1)–(1a), er det så en tilfældighed at danskeren benytter den usammensatte form præsens, og italieneren benytter den tilsvarende sammensatte form der formelt set svarer til dansk perfektum, og som på italiensk benævnes *passato prossimo*, eller står vi over for en tendens der kan siges at være typologisk betinget?

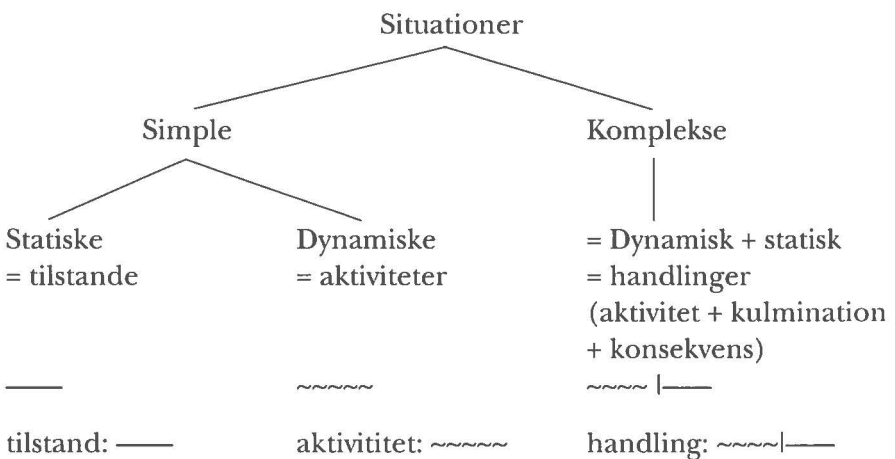
- (1) – Jamen, hvorfor sagde du så ikke til ham: Kom Christensen, fuglene er her!
– Det har jeg jo sagt, fordi jeg ikke vil slippe dig nu.
– Og så begynder du i stedet for at tale om penge. Det er typisk.
– Hold så din kæft.
– Hvad *siger*¹ du?
– *Jeg siger*²: hold din kæft, Anna.
(Klaus Rifbjerg: *Anna (jeg) Anna*, p. 159-160)

- (1a) “...ma perché non lo hai detto a lui? Perché non hai gridato: Vieni Christensen, i merli sono qui!”
“Non l’ho detto perché ora non intendo perderti di vista.”
“Ma ti sei messo a parlare di soldi. Tipico come mentalità.”
“Chiudi il becco.”
“*Che hai detto*¹?”
“*Dico*²: chiudi il becco, Anna.”
(Klaus Rifbjerg: *Anna (io) Anna* traduzione di Vincenzo Nardella, p. 174)

Selv om valget ikke er obligatorisk, som det også fremgår af *dico* (= 1. person sg præsens indikativ) mærket med ² i (1a), der gengiver *siger*

mærket med ² i (1), vil jeg mene at der er tale om en typologisk betinget forskel. Nærmere bestemt vedrører forskellen den måde situationen præsenteres på, og det drejer sig dels om forskel i synsvinkel, dels i opmærksomhedsfokus. Med 'synsvinkel' menes synsretning: den talende kan anskue situationen direkte eller fremad- eller bagudrettet; med 'opmærksomhedsfokus' (eller bare 'fokus') menes afsenderens selektive tilgang til situationens dele, svarende til det der i Talmy benævnes 'focus of attention' (Talmy 2000: 76ff + 257ff). Iflg. Talmy kan fokus lægges på 3 faser af situationen: 1. begyndelsen: *Han gik i gang med at læse avis/i avisen/avisen*, 2. midterfasen: *Han var i færd med at læse avisen* eller *Han læste avis/i avisen*, 3. afslutningsfasen: *Han blev færdig med at læse avisen* eller *Han læste avisen* (2000: 266), men jeg mener at man også har brug for 4. resultatfasen: *Han er færdig med at læse avisen* eller *Han har læst avisen*.

I det følgende opereres der med tre typer af situationer, der følger den klassifikation der er fremført i flere af Durst-Andersens arbejder, bl.a. (1992: 59ff og 2000: 138). Som illustreret i Oversigt 1 skelnes der overordnet mellem simple og komplekse situationer. Hvor de simple kan være enten statiske, kaldet tilstande – eller dynamiske, kaldet aktiviteter, er den komplekse situation et konstrukt der består af en aktivitet efterfulgt af en tilstand der er en konsekvens af den forudgående aktivitet. Den komplekse situation kaldes også en handling eller en begivenhed. Grafisk illustreres de tre situationstyper på denne måde:



Oversigt 1: Situationstyper

Svarende til de tre situationstyper opereres der i det følgende med tre typer verber: 1. tilstandsverber, fx dansk *være, have, befinde sig*, svarende til italiensk *essere, avere, trovarsi*; 2. aktivitetsverber, fx *løbe, hoppe, skrive* på dansk, svarende til *correre, saltarellare, scrivere* på italiensk, og 3. handlingsverber, fx *købe, sælge, dø* på dansk, svarende til *comprare, vendere, morire* på italiensk.

Ved tilstands- og aktivitetsverber kan synsvinklen være direkte eller fremadrettet med fokus på midterfasen som i (2)-(3) eller på afslutningen (inkl. helheden) som i (4)-(5), eller den kan være bagudrettet med fokus på resultatet som i (2a)-(3a).

(2) Hans sidder inde i stuen.

(3) Gerd læser i avisen.

(4) Hans sov en time i eftermiddag/til kl. 16.

(5) Marie så fjernsyn i flere timer/til kl. 23.30.

(2a) Hans har siddet inde i stuen.

(3a) Gerd har læst i avisen.

Ved handlingsverber kan synsvinklen ligeledes være direkte eller bagudrettet. I første tilfælde kan opmærksomheden være rettet mod midterfasen som i (6), eller mod helheden uden fokus på de enkelte faser som i (7).

(6) På det tidspunkt læste Gerd avisen.

(7) Gerd læste avisen på en halv time.

Når synsvinklen er bagudrettet, ses handlingen som afsluttet tidligere (6a).

(6a) På det tidspunkt havde Gerd læst avisen.

Hvor de usammensatte former bruges til at præsentere situationen som direkte eller i sit kronologiske forløb, benyttes den sammensatte form til at præsentere situationen som afsluttet. Med andre ord kan man sige at der ved brug af de usammensatte former anlægges et narrativt syn, hvorimod det genuint narrative forsvinder i forbindelse med de

sammensatte former. I stedet bliver teksten forklarende. Ser vi på (8), fortæller afsender at han har et guldur, og må så forklare yderligere hvordan han har fået det: i det aktuelle tilfælde ved at stjæle det. I (8a) fortæller han derimod direkte om handlingen.

I Durst-Andersen (2000), hvor perfektum og præteritum på dansk sammenlignes, siges det bl.a. at når afsender benytter perfektum som det er tilfældet i (8), der er lånt fra artiklen,

(8) Jeg har stjålet et guldur.

verbaliseres “den indeksikaliserede tilstandsmodel, der består af et fotografi af gulduret med en inskription på bagsiden” (2000: 150). Benytter afsender derimod præteritum, som det er tilfældet i (8a)

(8a) Jeg stjal et guldur.

kan handlingen lidt forsimplet siges at blive præsenteret som titlen på en film – for hele argumentationen henvises til Durst-Andersen (2000: 154ff).

Distinktionen mellem fotografi og film er værd at bemærke sig: hvor det første er et stillbillede og som sådan statisk, er det andet levende billeder i bevægelse. Som vi skal se i det følgende, er denne distinktion vigtig for forståelsen af den påpegede forskel.

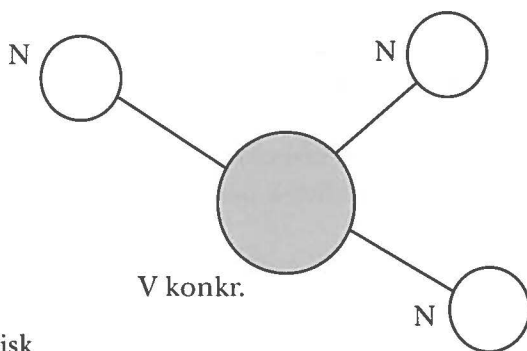
1.1. Forklaringsmodel

Som sagt opfatter jeg forskellen mellem dansk *Hvad siger du?* og italiensk *Che hai detto?* som typologisk betinget. Den typologi jeg har i tankerne, vil jeg for nemheds skyld benævne den centriske typologi: Det drejer sig om den leksikonbaserede typologi der ser dansk som hørende til de såkaldt endocentriske sprog, mens italiensk henregnes til de såkaldt exocentriske sprog. *Endocentriske* sprog er kendetegnet ved at der er tendens til at leksemer med stor intension og lille ekstension gennemgående findes i verberne, som følgende række af verber illustrerer: *gå/cykle/løbe/ride/sejle/svømme*. På de *exocentriske* sprog er der derimod en udpræget tendens til at de samme kendetegn findes ved substantiverne: *mammifero: carnivoro: mollusco*.

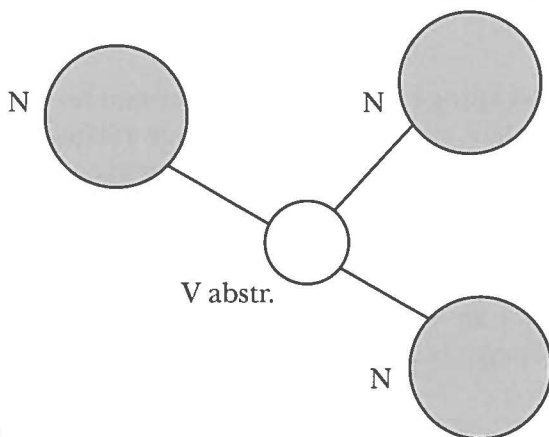
	+ specifik + konkret	+overordnet + abstrakt
verber	gå/cykle/løbe/ride/sejle/ svømme	andare (a piedi, in bicicletta, di corsa, ecc...)
substantiver	mammifero: carnivoro: mollusco	pattedyr: rovdyr: bløddyr

Oversigt 2: Forskelle i leksikaliseringmønstre på dansk (endocentrisk sprog) og italiensk (exocentrisk sprog)

De to typer sprog er i Korzen og Lundquist (2003: 23) illustreret som vist i Oversigt 3. De gråstede cirkler signalerer hvad der konkretiseres på de pågældende sprog.



Endocentrisk



Exocentrisk

Oversigt 3: Endocentrisk og exocentrisk fokus

For yderligere oplysninger om endo- og exocentriske sprog kan der henvises til: Lihn Jensen (under udg), Korzen andetsteds i denne publikation, Korzen & Lundquist (2003) og Herslund (1994).

1.2. Påstand

Som titlens eksempler viser, kan dansk og italiensk adskille sig fra hinanden mht. brug af tempus. Denne forskel uddybes i afsnit 2. I afsnittene 3.-5. behandles tre andre aspekter hvor de to sprog også adskiller sig indbyrdes. Det drejer sig om:

- A. Verbalisering af midterfasen i en situation der bærer trækket [+dynamisk] hvad enten der er tale om aktivitet eller proces
- B. Verbalisering af en handling hvor den semantiske rolle Patient optræder på subjektsplassen, og hvor det syntaktiske prædikat indeholder finit verbum efterfulgt af perfektum participium – dvs. at der tale om syntaktisk passiv¹
- C. Verbalisering af syntaktisk underordnede propositioner i en kompleks sætning.

Spørgsmålet er i hvert tilfælde hvorfor der typisk er en forskel. Svaret mener vi skal findes i de to sprogs typologisk set forskellige tilhørsforhold.

Som endocentrisk sprog er dansk basalt set orienteret mod relationen mellem to eller flere størrelser, og da mange relationer er ustabile, dvs. at de semantisk set er kendetegnet ved trækkes [+dynamisk], antages det at den sproglige iscenesættelse af verden på dansk primært er koncentreret om aktivitet og proces. Anderledes forholder det sig på italiensk. Som exocentrisk sprog er italiensk basalt set orienteret mod entiteter, der alt andet lige er kendetegnet ved trækket ved [+tilstand] som påpeget bl.a. i Brandt (1993: 15). Den sproglige iscene-

1. Ud over syntaktisk passiv kan man også tale om morfologisk passiv svarende til fx dansk -s. *Der tales ikke længere dansk i Skåne*, og om semantisk passiv som fx foreligger i *Han fik nøglerne af Anna* (se fx Herslund & Lihn Jensen (2003: 150)).

sættelse af verden antages derfor på italiensk at være orienteret mod tilstand.

2. Usammensat ~ sammensat tempusform

I indledningen anførte jeg at den forskel der er illustreret i overskriftens to eksempler, menes at være typologisk betinget, og som belæg skal her anføres yderligere eksempler. I (9), der stammer fra filmen *Italiensk for begyndere* fra 2000, siger Hal-Finn, der må siges at være temmelig god til italiensk, til italiensklæreren da denne i begyndelsen af filmen får et ildebefindende:

- (9) Marcello, *cos'è successo?*
 Marcello, hvad være^{3.pers.sg. præsens indikativ} sket?
 = Marcello, hvad er der sket?

Dette gengives i underteksten med præsens som vist i (9a)

- (9a) Marcello, hvad *sker* der?

Vender vi et øjeblik tilbage til (1) og sammenligner med den italienske gengivelse i (1a), kan vi se at præteritumsformen *sagde* i 1. linje også er gengivet med *passato prossimo*. Det er der sådan set ikke noget mærkeligt i da *passato prossimo* er kendetegnet ved at blive brugt om situationer der opfattes som hørende til samme mentale sfære som den afsender/den talende er i (jf. fx Sabatini (1984: 665ff)). Synsretningen er bagudrettet.

På dansk forholder det sig anderledes. Her er det den synsvinkel der er rettet direkte mod aktivitet/handling, der er den dominerende. Det ses i ordvekslinger af typen:

- (10) – Du skal huske at ringe til X.
 – Det har jeg allerede gjort. Det *gjorde* jeg i formiddag.

hvor den tiltalte part først benytter perfektum, for at signalere at handlingen er afsluttet set i forhold til det kommunikative nu, og derefter benytter præteritum. Denne type konstruktion volder italienere der

skal lære dansk, store kvaler. Det er forståeligt nok, for de benytter på italiensk *passato prossimo* i begge tilfælde:

- (10a) – Ricordati di chiamare X
 huske-sig_{2 p.sg. imperativ} at kalde X
 – L'ho già *chiamato*. L'ho *chiamato* stamattina.
 ham have_{1.p.sg. præsens indikativ} allerede kaldt. ham have_{1.p.sg. præsens indikativ}
 kaldt denne-formiddag

Noget tilsvarende ses i eksempel (11), der stammer fra Gianni Rodaris bog: *C'era due volte il barone Lamberto*. Her benyttes to gange *passato prossimo*, som i den danske oversættelse i (11a) gengives med henholdsvis præteritum og præsens:

- (11) – ... Abbiamo notizie del caro nipotino?
 – No, signor barone. L'ultima volta *ha chiesto*¹ in prestito venticinque milioni per pagare un debito di gioco. *È stato*² un anno fa.
 – Ricordo, li aveva persi ai birilli, ...
 (G. Rodari: *C'era due volte il barone Lamberto*, p. 7)
- (11a) – ... Er der noget nyt fra den kære lille nevø?
 – Nej, hr. baron. Sidst *bad*¹ han om at låne 75.000 til at betale sin spillegæld med. Det *er*² et år siden.
 – Jeg kan godt huske det. Han havde tabt pengene i krocket...
 (p. 12)

I de eksempler vi hidtil har set på, har italiensk benyttet den sammensatte form *passato prossimo*, mens dansk har benyttet en af de usammensatte former præsens eller præteritum.

Det er dog ikke kun her modsætningen findes. Den kan også findes på fortidsplan eller det ikke-aktualiserede plan som det benævnes i bl.a. Herslund (1987) og Korzen (bl.a. 2001).

Til den italienske sammensatte form benævnt *trapassato prossimo*, der svarer til pluskvamperfektum på dansk, svarer ofte den usammensatte præteritum på dansk. Det er tilfældet i det danske eksempel (12) og dets gengivelse på italiensk i (12a) (men der er også her tale om tendenser,

ikke regler, som det fremgår af (11)–(11a), hvor der i begge tilfælde bruges den sammensatte form *trapassato prossimo*/pluskvamperfektum ‘*li aveva persi*’ ~ ‘han havde tabt pengene’).

- (12) Tore sad stille og knugede sig ind til gelænderet. Og så kastede jeg op, fordi der *rungede* et ord inde i mit hoved hele tiden,....
(Klaus Rifbjerg: *Den kroniske uskyld*, 60)
- (12a) Tore sedeva là immobile, aggrappato alla ringhiera. E allora vomitai, perché per tutto il tempo nella mia testa *era risuonata* una parola,....
(Klaus Rifbjerg: *La grande sbronza*, 72)

Dog er der den forskel at hvor *passato prossimo* snart bruges på forgrundsplan som i (9), snart på baggrundsplan som fx i (10a) og (11), bruges *trapassato* på baggrundsplan. Det er tilfældet i ovenstående eksempel (12a), ligesom det er tilfældet i (13) og i (14a). Sidstnævnte er lånt fra Korzen (2001:94)

- (13) Qui un requiem per loro mi sembra obbligo mio: poiché loro soli, infine, si fecero carico di me quando *ero diventato* per tutti un fagottello ingombrante.
(Elsa Morante: *Aracoeli*, 305)
- (13a) Det forekommer mig her på sin plads at udsynge et requiem til deres ære; for kun de to tog sig til syvende og sidst af mig da jeg *blev* en klods om benet på alle og enhver.
(Elsa Morante: *Aracoeli* Oversat af Jytte Lollesgaard, 331)
- (14) “Jeg gjorde som du *sagde* og snusede lidt rundt,” sagde han.
(Leif Davidsen: *Den russiske sangerinde*, 85)
- (14a) – Ho fatto come mi *avevi consigliato* e ho curiosato un po’ in giro.
(Leif Davidsen: *La cantante russa*. Traduzione di Piero Cavallari, 83)

Hvorfor en sådan forskel? Mit bud er som sagt at det skyldes at italiensk retter opmærksomheden mod entitetsbetegnelser, som i sprogbrug fungerer som diskursreferenter, og ikke mod aktiviteter. Derved opnås en mere statisk gengivelse af verden. Anvender vi den før citerede me-

tafor fra Durst-Andersen (2000) (se ovenfor), kan man sige at stillbilleder som fotografier jo er, ikke kan vise ustabile billeder. Deraf opstår behovet for retorisk skelnen mellem forgrund og baggrund, et behov som er langt mindre på dansk.

3. Transitivitet ~ aspekt

Et andet træk der viser at dansk er relationsorienteret og ikke entitetsorienteret, er som påvist i Durst-Andersen og Herslund (1996), den gennemgående leksikalsk-syntaktiske skelnen mellem handling og aktivitet ved ét og samme leksem. Benyttes leksemet transitivt, udtrykkes handling som vist i (15), hvorimod det syntaktiske prædikat udtrykker aktivitet når leksemet indgår i en antipassiv konstruktion med præpositionsobjekt som vist i (16) eller i en intransitiv konstruktion med inkorporeret objekt som vist i (17)

(15) Peter læste avisen.

(16) Peter læste i avisen.

(17) Peter læste avis.

Denne skelnen findes i hele verbalsystemet, inden for såvel de finitte som de infinitte former, og distinktionen må således siges at være immanent i dansk.

Som det fremgår af varianterne af ovenstående eksempler mærket med ', er den enkelte konstruktion kun forenelig med enten tidsadverbial der angiver handling, og som indledes af 'på', eller tidsadverbial der angiver aktivitet, og som indledes af 'i' eller Ø:

(15') Peter læste avisen på en halv time.

(16') Peter læste i avisen (i) en halv time.

(17') Peter læste avis (i) en halv time.

Anderledes forholder det sig på italiensk. Her er der generelt set ikke en tilsvarende leksikalsk-syntaktisk skelnen. Propositionelt er der tale om én konstruktion der formelt svarer til den transitive på dansk: 'leggere il giornale' (læse DET avis). Betydningsmæssigt kan konstruktionen benyttes til at udtrykke snart handling svarende til (15) på dansk, snart

aktivitet svarende til (16)–(17) på dansk. Forskellen er morfologisk eksplicit i (15a) og (16a), hvor verbalerne optræder i henholdsvis *passato* og *imperfetto*, men i (18)–(18a) er en tilsvarende morfologisk skelnen ikke mulig, og eksemplerne viser at et og samme verbaludtryk kan anvendes i ytringer hvor fokus snart er på midterfasen (18), snart på afslutningsfasen (18a).

- (15a) Pietro ha letto/lesse il giornale.
 Pietro læse_{3.p.sg. pass.pross. indikativ/pass.rem.} DET avis
- (16a) Pietro leggeva il giornale.
 Pietro læse_{3.p.sg. imperfetto indikativ} DET avis
- (18) – Che fai?
 hvad gøre_{2.p.sg. præsens indikativ} (= Hvad laver du?)
 – Leggo il giornale.
 læse_{1.p.sg. præsens indikativ} DET avis
- (18a) – Quando vieni?
 hvornår komme_{2.p.sg. præsens indikativ}
 – Leggo il giornale e vengo.
 læse_{1.p.sg. præsens indikativ} DET avis og komme_{1.p.sg. præsens indikativ}

I modsætning til dansk, hvor aktivitets- og handlingstidsadverbialer kan siges at være perifere i forhold til sætningskernen i og med at sætningskernen er den samme hvad enten ytringen indeholder adverbial eller ej, er de to former for tidsadverbialer centrale på italiensk forstået på den måde at tilstedeværelsen kan være determinerende for tempusbrug. Vi så i (16a) at *imperfetto* kan bruges til at udtrykke aktivitet, men føjes et aktivitetsadverbial til som vist i (16a'), må tempus ændres til *passato* når der er tale om et enkelt handlingsforløb

- (16a') Per mezz'ora Pietro ha letto/lesse il giornale.
 i halvtime Pietro læse_{3.p.sg. pass.pross. indikativ/pass.rem.} DET avis

På såvel italiensk som dansk kan man desuden eksplicitere aktivitets-/procesbetydningen: På italiensk ved hjælp af den aspektuelle omskrivning *stare* + gerundio, på dansk med *sidde/stå/ligge* osv. og *verbum2* eller med *være i færd med* + infinitiv. Eksemplerne (19/19')–(21/21') svarer til de før anførte eksempler (15)–(17)

- (19) Peter sad og læste avisen.
 (19') *Peter sad og læste avisen på en halv time.
 (20) Peter sad og læste i avisen.
 (20') Peter sad og læste i avisen (i) en halv time.
 (21) Peter sad og læste avis.
 (21') Peter sad og læste avis (i) en halv time.

og (22)–(22') viser at omskrivningen også er acceptabel i forbindelse med sammensat verbalform:

- (22) Peter har siddet og læst avis/i avisen
 (22') Peter har siddet og læst avis/i avisen (i) en halv time.

Som det fremgår af (19), er den transitive konstruktion i en minimal sætning forenelig med den aspektuelle omskrivning, men omskrivningen er ikke forenelig med et ekspliciteret udtryk for handling som tidsadverbialet 'på en halv time'.

På italiensk er omskrivningen inden for de finitte former kun mulig hvor formen er usammensat og bærer trækket [-perfektiv]. Det vil sige at følgende former er mulige: præsens og imperfetto indikativ og konjunktiv samt futuro og condizionale. For at undgå forkerte koblinger de to sprog imellem, angives et eksempel med imperfetto indikativ her med et tal der ikke er relateret til de foregående eksempler:

- (23) Pietro stava leggendo il giornale.
 Pietro befinde-sig_{3.p.sg. imperfetto indikativ} læse_{gerundio} DET avis

Føjes der nu et tidsadverbial til der udtrykker aktivitet – men samtidig [+perfektiv] på grund af den tidsmæssige afgrænsning, er omskrivningen ikke længere mulig. (23') er således uacceptabel. Den grammatisk korrekte konstruktion er derimod (16a'), der af bekvemmelighedsgrunde gentages nedenfor:

- (23') *Per mezz'ora Pietro stava leggendo il giornale.
 (16a') Per mezz'ora Pietro ha letto/lesse il giornale.

Hvordan forklares de viste forskelle? Bortset fra (19)–(19') har det en-

kelte eksempelpar det til fælles at de begge udtrykker aktivitet, derimod adskiller varianten uden mærke sig fra varianten med mærke (') ved at fokus i førstnævnte tilfælde er rettet mod midterfasen, mens fokus i varianten med mærke er rettet mod helheden, svarende til afslutningsfasen (se side 140). Forklaringen på forskellen mellem dansk og italiensk mener jeg vedrører trækket [-perfektiv]. Det er immanent i italiensk men ikke i dansk. Mens verbalet i (16a) og (23) indeholder trækket [-perfektiv], indeholder såvel aktivitetsadverbialer og handlingsadverbialer på italiensk trækket [+perfektiv]. Dette træk er inkompatibelt med den negative variant, og den positive variant sejrer – formentlig fordi italiensk er entitetsorienteret, og verbets form ændres. Noget tilsvarende forklarer for øvrigt hvorfor det danske (19') er uacceptabelt. Det syntaktiske prædikat udtrykker nemlig [+aktivitet] – eller [-handling] – hvorimod adverbialet *på en halv time* udtrykker [+handling], og de to træk er inkompatible i en og samme proposition. I de øvrige danske eksempler optræder trækket [+aktivitet] to gange, hvilket selvfølgelig er fuldt acceptabelt.

Forskellen på de to sprog kan illustreres i følgende parafraaser:

- dansk: der er tale om en aktivitet der foregår i et angivet tidsinterval
- italiensk: der er tale om et tidsinterval hvori der foregår en aktivitet/proces

I og med at tidsintervallet kommer i forgrunden på italiensk, bliver det perfekte aspekt dominerende og sejrer over det entydigt imperfektive aspekt i sætningskernen. Dette bekræftes af at imperfetto i følge Bertinetto (1986: 293fff) kan bevares hvis tidsadverbialet føjes til som et indskud.

4. Passiv

Også inden for den syntaktiske passiv er der tendens til at dansk og italiensk adskiller sig fra hinanden. Mens dansk primært benytter *blive* i passivomskrivninger, er det hyppigst anvendte verbum på italiensk *essere* (= dansk: *være*) selv om *venire* også kan bruges. Herom mere senere.

Det betyder i forbindelse med handlingsverber, at *essere*-passiv på italiensk verbaliserer tilstanden. Optræder *essere* i den perfekte tempus passato remoto, vil betydningen i en minimal sætning blive ingressiv, dvs. at betydningen kan parafraseres som *begyndte at være*, hvilket grosso modo svarer til *blev*. Dog er der den væsentlige forskel at den direkte synsretning i forbindelse med dansk *blive*-passiv rettes mod kulminationen, hvorimod den rettes mod den efterfølgende tilstand, kaldet konsekvens i Oversigt 1, i forbindelse med den italienske *essere*-passiv.

Et eksempel på ovenstående finder vi i (24), der er hentet fra den italienske jøde Primo Levis bog *Se questo è un uomo*, der handler om forfatterens ophold i en af det nazistiske Tysklands koncentrationslejre.

- (24) La porta *fu aperta* con fragore (s.19)
 DET dør være^{3.p.sg.pass.rem} åbnet med støj
 (24a) Døren *blev åbnet* med et brag. (s.16)

Som sagt kan verbet *venire* også anvendes i passivomskrivninger, dog med den begrænsning at *venire* selv kun kan optræde i usammensat verbalform, nemlig i presente og imperfetto, indikativ og konjunktiv, passato remoto, futuro og condizionale. Det betyder at synsvinklen altid er rettet direkte mod aktivitet/kulmination, aldrig direkte mod konsekvens eller bagudrettet: perfektiv fortid kan ikke dannes. Det er formentlig forklaringen på at *venire*-passiv ikke er den hyppigst forekommende form på italiensk.

For yderligere oplysninger se Lihn Jensen (under udg.) og (1990).

5. Komplekse sætninger

En kompleks sætning er kendetegnet ved at indeholde to eller flere propositioner hvoraf kun én er verbaliseret som overordnet, selvstændig sætning.

De øvrige kan være verbaliseret på forskellig måde. På begge sprog er ledsætning, infinitivsyntagme og participiumsyntagme en mulighed, selv om sidstnævnte form forekommer langt hyppigere på italiensk end på dansk. På italiensk findes endvidere syntagme med gerun-

dio, hvorimod man kun på dansk kan finde den såkaldt obligatorisk parahypotaktiske konstruktion. Som det bl.a fremgår af Lihn Jensen (1999), er der her tale om en konstruktion der består af to syntaktiske prædikater forbundet med *og* – hvor subjektet til det andet prædikat ikke kan ekspliciteres uden at betydningen ændres. Som eksempler kan nævnes (25) og (26). Som det fremgår af de relaterede eksempler mærket med apostrof ('), adskiller de to eksempler sig betydningsmæssigt. Hvor der i både i (25') og i (26') er tale om uafhængige handlinger, kan der i (25) være tale om to samtidige handlinger eller årsag – virkning. I (26) ekspliciterer den anden del af den komplekse sætningen lægens råd.

- (25) Marius rejste sig og tog sin frakke.
 ~ (25') Marius rejste sig, og han tog sin frakke.

- (26) Eva fulgte lægens råd og holdt op med at ryge.
 ~ (26') Eva fulgte lægens råd, og hun holdt op med at ryge.

Syntaktisk set analyseres det andet verbal som underordnet i og med at subjektet ikke er til stede og ikke kan indsættes. På italiensk vil de to eksempler kunne gengives på forskellig måde, men ikke ved sidestilling af to finitte verber, da subjektet er indeholdt i den finitte verbalform i form af bøjningsmorfemet der ud over tempus og modus også udtrykker person og tal.

Til (25) kan fx svare (25a) og (25b) på italiensk. I (25a) udtrykkes det andet af prædikaterne ved hjælp af præpositionssyntagme med infinitivsyntagme som styrelse, hvorimod det første af prædikaterne i (25b) udtrykkes ved hjælp af et syntagme med gerundio.

- (25a) Mario si alzò per prendersi il soprabito.
 Mario sig rejse_{3.p.sg.pass.rem. indikativ} for-at tage-sig DET frakke
 (25b) Alzandosi Mario si è preso il soprabito.
 rejse-sig_{gerundio} Mario sig tage_{3.p.sg. pass.pross.} DET frakke
 = idet Mario rejste sig, tog han sin frakke

(26) kan ligeledes gengives på forskellig måde. I (26a) er den additive konnektor erstattet med kolon, og den finitte verbalform er bevaret. I

(26b) er den anden finitte form i det danske eksempel erstattet med et infinitivsyntagme der er underordnet substantivet ‘consiglio’. For yderligere eksempler og oplysninger henvises til Lihn Jensen (1999) eller Korzen og Lundquist (2003: 114–116).

- (26a) Eva ha seguito il consiglio del medico: ha smesso di fumare.
 Eva følge_{3.p.sg.pass.pross.} DET råd af-DET læge: holde-op_{3.p.sg. pass.pross.}
 at ryge
- (26b) Eva ha seguito il consiglio del medico di smettere di fumare
 Eva følge_{3.p.sg.pass.pross.} DET råd af-DET læge at holde-op at ryge

Hvordan kan denne forskel forklares? Endnu en gang ser jeg det som en konsekvens af de to sprogs forskellige typologiske tilhørsforhold. De mest konkrete semantiske træk findes som tidligere nævnt i verberne på dansk, hvorimod det på italiensk er i substantiverne. Det betyder, antager jeg, at sprogbrugerens opmærksomhed ikke blot rettes mod de givne semantiske træk, men mod det der desuden kendetegner den pågældende ordklasse. Verberne kendetegnes ved de grammatiske kategorier tempus og modus samt – kognitivt set – ved benævnelse af relationer, mens substantiverne kendetegnes ved de grammatiske kategorier genus og numerus samt – igen kognitivt set – benævnelse af entiteter.

I dette afsnit hvor vi har set på hvordan en proposition der syntaktisk set er underordnet en anden, kan verbaliseres, har vi set at man på dansk kan vælge at bevare den finitte konstruktion og udtrykke underordning ved hjælp af manglende ekspliciteret subjekt (jf. Lehmann 1988: 193ff). På italiensk kan man derimod vælge en konstruktion med infinitivsyntagme, hvilket ligger fint i tråd med det typologiske fokus på italiensk i og med at infinitiv er karakteriseret som verbets substantiviske form. Samtidig signaleres forgrund-baggrund, som det for øvrigt også er tilfældet i forbindelse med sammensat form.

6. Konklusion

Målet med denne artikel har været at forklare hvorfor dansk og italiensk vælger at verbalisere situationer der bærer trækket [+dynamisk] forskelligt.

Med udgangspunkt i den centriske typologi har vi dels vist hvordan forskellene kan ytre sig inden for fire områder, dels givet en forklaring på hvorfor sådanne forskelle viser sig. De fire områder har vedrørt: 1. tempusbrug (beskrevet dels i indledningen, dels i afsnit 2), 2. verbalisering af midterfasen i en dynamisk situation (se afsnit 3), 3. verbalisering af en handling hvor den semantiske rolle Patient fungerer som subjekt, dvs. realisering af en syntaktisk passiv (se afsnit 4) samt 4. verbalisering af syntaktisk underordnede propositioner i en kompleks sætning (se afsnit 5).

Forklaringen er i alle fire tilfælde overordnet set den samme. På begge sprog er der en tendens til at sprogbrugerne vælger primært at rette opmærksomheden mod de sproglige størrelser der indeholder de mest konkrete semantiske træk. Det er som sagt verber på dansk og substantiver på italiensk; og det er min påstand at det ikke kun er de leksikalske størrelser som opmærksomheden rettes mod. Det er derimod også det der i øvrigt kendetegner de to ordklasser: verber er kendetegnet ved at kunne udtrykke tempus og modus når de optræder i finit form, mens substantiver (og substantivsyntagmer) er kendetegnet ved at benævne entiteter. Det kan alt andet lige påvirke valget af verbalform.

Mht. valg af tempusform (jf. pkt. 1) er der på dansk en tendens til at vælge en usammensat verbalform. Her kan synsvinklen være direkte eller fremadrettet med fokus på midterfasen eller afslutningsfasen. I forbindelse med aktivitets- og handlingsverber betyder det at verden sprogligt præsenteres i dynamiske, ustabile billeder. På italiensk derimod er der en langt større tendens til at vælge en sammensat form. Det indebærer at synsvinklen er bagudrettet med fokus på resultatfasen. Det betyder at verden præsenteres som statisk som resultat af en forudgående handling/aktivitet.

Denne synsvinkel- og fokusforskel ses også inden for passiv (jf. pkt. 3): på dansk er synsvinklen som oftest fremadrettet med fokus på afslutningen af en kompleks situation, på italiensk er synsvinklen direkte med fokus på midterfasen eller indledningen af en simpel tilstandssituation der er opstået som følge af en forudgående handling.

Også i forbindelse med realisering af syntaktisk underordnede propositioner (jf. pkt. 4) er der en tendens til at det typologiske tilhørsforhold

spiller ind. På italiensk vælges ofte konstruktioner med infinitiv, der er kendetegnet som verbets substantiviske form, mens dansk vælger en konstruktion med finit verbum hvor subjektet til gengæld ikke er udtrykt. Derved bevares det verbale kendetegn.

Med Durst-Andersens førnævnte metafor kan man således sige at der på dansk er en tendens til at præsentere verden i dynamiske, ustabile billeder som i en film, mens tendensen på italiensk er at skelne mellem forgrund og baggrund og lade de statiske, stabile billeder være de dominerende. Derved fås lysbilleder eller fotografier.

Henvisninger

- Bertinetto, P. M. (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano – Il sistema dell'indicativo*. Firenze: Presso l'Accademia della Crusca.
- Brandt, P.Aa. (1993). Cognition and the Semantics of Metaphor. *Acta Linguistica Hafniensia* 26. 5-21.
- Durst-Andersen, P. (1992). *Mental Grammar: Russian Aspect and Related Issues*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers.
- Durst-Andersen, P. (2000). En kognitiv analyse af perfektum og imperfektum i dansk. *NyS* 26-27. 131-164.
- Durst-Andersen, P. & M. Herslund (1996). The Syntax of Danish Verbs. Lexical and Syntactic Transitivity. E. Engberg-Pedersen et al. (eds.). *Content, Expression and Structure. Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 65-102.
- Herslund, M. (1987). Catégories grammaticales et linguistique textuelle: la catégorie du temps en français. *Copenhagen Studies in Language, CEBAL* 10. 89-108.
- Herslund, M. (1994). Leksikalske strukturer i dansk og fransk. F. Sørensen (red.). *Leksikon og verden*. [Ark 76]. Handelshøjskolen i København. 1-14.
- Herslund, M. & B. Lihn Jensen (red.) (2003). *Sprog og sprogbeskrivelse*. København: Samfundslitteratur.
- Korzen, I. (2001). Forgrund og baggrund i verbalsystemet. Om kodning af retorisk relief – med eksempler fra italiensk og dansk. E. Engberg-Pedersen & P. Harder (red.). *Ikonicitet og struktur*. Netværk for Funktionel Lingvistik. Engelsk Institut, Københavns Universitet. 80-108.

- Korzen, I. & L. Lundquist (eds.) (2003). *Sprogtypologi og oversættelse – Endocentriske og exocentriske sprog*. Handelshøjskolen i København.
- Lehmann, C. (1988). Towards a typology of clause linkage. J. Haiman & S.A. Thompson (eds.). *Clause Combining in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 181-225.
- Lihn Jensen, B. (1990). Om den såkaldte participio passato på moderne italiensk. L. Denver, B. Lihn Jensen & F. Sørensen *Om passiver i dansk, italiensk og spansk*. [Lambda 16]. København: Handelshøjskolen, Institut for Datalogistik. 60-136.
- Lihn Jensen, B. (1999). V og V konstruktioner på dansk – En parhypotaktisk konstruktion? C. Bache et al. (red.). *Ny forskning i grammatik 6. Rolighedssymposiet 1998*. Odense Universitetsforlag. 145-161.
- Lihn Jensen, B. (under udg.). Contrastive Linguistics: Voice and Lexical Typology. H. Nølle, I. Baron, H. Korzen, I. Korzen & H. Høeg Müller (eds.). *Grammatica*. Bern–Bruxelles–Frankfurt–New York: Peter Lang.
- Lundquist, L. (1995). Metaforer i fagsprog – det epistemiske optimum. P. Skyum-Nielsen (red.). *Sprogets funktion og æstetik*. København: G.E.C. Gad. 39-53.
- Sabatini, F. (1984). *La comunicazione e gli usi della lingua*. Torino: Loescher.
- Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics vol 1: Concept Structuring Systems*. Cambridge Massachusetts/London: The MIT Press.

Citerede kilder

- Davidson, L. (1988). *Den russiske sangerinde*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Davidson, L. (1992). *La cantante russa*. Traduzione di P. Cavallari. Milano: Mondadori.
- Italiensk for begyndere*. 2000. Lone Scherfig (manus og instruktion). Metronome.
- Levi, P. (1977) [1958]. *Se questo è un uomo*. Torino: Einaudi.
- Levi, P. (1992) [1989]. *Hvis dette er et menneske*. Oversat af N. Gross. København: Forum.
- Morante, E. (1982). *Aracoeli*. Torino: Einaudi.

- Morante, E. (1987). *Aracoeli*. Oversat af J. Lollesgaard. København: Gyldendals Bogklub.
- Rifbjerg, K. (1958). *Den kroniske uskyld*. København: Gyldendals Tranebøger.
- Rifbjerg, K. (1966). *La grande sbronza*. Traduzione dal tedesco di L. Uboldi. Milano: Rizzoli.
- Rifbjerg, K. (1970) [1969]. *Anna (jeg) Anna*. København: Gyldendals Bogklub.
- Rifbjerg, K. (1974). *Anna, io, Anna*. Traduzione di V. Nardella. Milano: Mondadori.
- Rodari, G. (1978). *C'era due volte il barone Lamberto*. Torino: Einaudi.
- Rodari, G. (1988). *Der var to gange en baron ved navn Lamberto*. Oversat af L. Juul Madsen. København: Borgen.